
Ochrona małoletnich po zmianach dokonanych ustawą z 28 lipca 2023 roku – aspekty pedagogiczne i prawne

Cytuj jako: Radyńska, M., Kamiński, G. (2025). Ochrona małoletnich po zmianach dokonanych ustawą z 28 lipca 2023 roku – aspekty pedagogiczne i prawne. W: B. Detyna, P. Szymaniec (red.), *Administracja publiczna i polityki publiczne. Tom poświęcony pamięci Profesora Ryszarda Herbuta. Seria: Administracja Publiczna – Zagadnienia Prawne, Instytucjonalne i Koncepcje Zarządzania nr 5/2025* (s. 126–141). Wydawnictwo Naukowe Akademii Nauk Stosowanych Angelusa Silesiusa.

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowa (CC BY 4.0). Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>

DOI: [10.71433/2025.99.4.08](https://doi.org/10.71433/2025.99.4.08)

Streszczenie: Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw – dokonała szeregu zmian w przepisach prawa w celu podwyższenia standardów uczestnictwa małoletnich w procedurach sądowych, wzmocnienia ich ochrony, w tym także systemowej ochrony przed skrzywdzeniem, oraz podwyższenia poziomu poszanowania praw osób z niepełnosprawnościami. Uchwalenie ustawy o ochronie małoletnich, zwanej też ustawą Kamilka, było odpowiedzią ustawodawcy na sytuację chłopca, który zmarł w wyniku ciężkich obrażeń, będących efektem brutalnego pobicia przez ojczyma. Autorzy wskazują, iż wprowadzone rozwiązania, opierające się na pedagogicznych podstawach, wprowadziły wiele rozwiązań administracyjno-prawnych w zakresie ochrony małoletnich. Choć dokonane zmiany są niezwykle istotne i stanowią odpowiedź na oczekiwania społeczne co do ochrony małoletnich, to jednak ustawa ta nie wyeliminowała wszelkich niedociągnięć w zakresie ochrony małoletnich przed przemocą.

Słowa kluczowe: ochrona małoletnich, standardy ochrony małoletnich, przemoc, prawo rodzinne i nieletnich

¹ Dr, Akademia Nauk Stosowanych Angelusa Silesiusa, e-mail: mradynska@ans.edu.pl, ORCID: [0009-0005-7489-3061](https://orcid.org/0009-0005-7489-3061).

² Dr, Akademia Nauk Stosowanych Angelusa Silesiusa, e-mail: gkamienski@ans.edu.pl, ORCID: [0000-0002-1278-7950](https://orcid.org/0000-0002-1278-7950).

Protection of Minors after the Changes Introduced by the Act of July 28, 2023 –Pedagogical and Legal Aspects

Abstract: *The Act of July 28, 2023 amending the Act – Family and Guardianship Code and certain other acts made a number of changes to the law in order to increase the standards of minors' participation in court procedures, strengthen their protection, including systemic protection against harm and increase the level of respecting the rights of people with disabilities. The adoption of the Act on the Protection of Minors, also known as the Kamilek Act, was the legislator's response to the situation of a boy who died as a result of severe injuries resulting from a brutal beating by his stepfather. The authors point out that the introduced solutions, based on pedagogical foundations, have introduced a number of administrative-law solutions in the field of protection of minors. Although the changes introduced are extremely important and constitute a response to social expectations regarding the protection of minors, this act did not eliminate all shortcomings in the protection of minors against violence.*

Keywords: protection of minors, Standards for the Protection of Minors, violence, family and juvenile law

1. Wstęp

Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1606; dalej jako: ustawa o ochronie małoletnich, ustawa Kamilka, Lex Kamilek) – dokonała szeregu zmian w przepisach prawa w celu podwyższenia standardów uczestnictwa małoletnich w procedurach sądowych, wzmocnienia ich ochrony, w tym także systemowej ochrony przed skrzywdzeniem, oraz podwyższenia poziomu poszanowania praw osób z niepełnosprawnością.

Uchwalenie ustawy o ochronie małoletnich, zwanej też ustawą Kamilka, było odpowiedzią ustawodawcy na sytuację chłopca, który zmarł w wyniku ciężkich obrażeń, będących efektem brutalnego pobicia przez ojczyma. Choć tragedia chłopca trwała od dawna, a rodzina była znana instytucjom społecznym, to nie uchroniło go przed śmiercią. Przypadek ten był szokującym, ale jednocześnie niejako „systemowym” przykładem zaniedbania zarówno ze strony opieki społecznej, jak i szkoły, Policji (a więc instytucji, które powinny stać na straży ochrony małoletnich), które nie zareagowały wystarczająco na sygnały o przemocy domowej. Ujawniona publicznie skala zaniedbań oraz brak skutecznych mechanizmów ochrony najmłodszych wstrząsnęła opinią publiczną i stała się przyczynkiem zmian ustawowych.

2. Waga ochrony małoletnich z punktu widzenia współczesnej pedagogiki

Dzieciństwo to kluczowy okres dla tworzenia podstaw dobrej kondycji zdrowia psychicznego człowieka. Wszystkie czynniki niszczące psychikę dziecka uniemożliwiają prawidłowy rozwój w tej sferze i funkcjonowanie w dorosłym życiu. Mogą powodować wiele zaburzeń, chorób i prowadzić do dramatycznych sytuacji (w tym także samobójstw) (Garbarino, 2011, s. 9–17).

Do czynników odciskających największe piętno na zdrowiu psychicznym należą przemoc i zaniedbanie. Przy tym przemoc może mieć nie tylko charakter działań fizyczno-seksualnych, ale także *stricte* psychicznych, takich jak np. wyzywanie, upodlanie, szantaż emocjonalny, nieszanowanie praw dziecka, nadmierny krytycyzm. Krzywda doznana w dzieciństwie daje skutki długoterminowe, a więc powoduje zaburzenia osobowości, które bądź to uniemożliwiają, bądź znacząco utrudniają funkcjonowanie w dorosłym życiu w wielu obszarach: emocjonalnym, poznawczym, społecznym. Konsekwencjami przemocy wobec dzieci mogą być również problemy ze zdrowiem psychicznym, depresja, niska samoocena, zachowania antyspołeczne i agresywne (Iwaniec, 2012, s. 29–47).

Wszystkie dzieci mają prawo do życia bez przemocy, nie tylko z powodu jej negatywnych konsekwencji dla ich rozwoju i bezpieczeństwa, ale przede wszystkim dlatego, że dzieci powinny być – w cywilizowanym społeczeństwie – w sposób szczególny chronione przed przemocą.

Kierując się dobrem małoletnich oraz w celu zapewnienia im ochrony przed wszelkimi formami krzywdzenia, standardy ochrony małoletnich (dalej też jako: SOM) stanowią wzór postępowania opiekunów dzieci w ramach podmiotów świadczących wszelkiego typu usługi dla małoletnich, jak również wskazują na postępowanie w sytuacji, w której dochodzi do nadużyć w odniesieniu do niepełnoletnich. Są więc one wzorem zasad, procedur, których celem jest zapewnienie poszanowania praw dzieci oraz przeciwdziałania wszelkim formom ich krzywdzenia, a także zagwarantowania im dobrostanu i możliwości niezakłóconego rozwoju.

Każda placówka dokonująca czynności z małoletnimi jest zobligowana do wprowadzenia SOM, które uwzględniają specyfikę danego miejsca; inne procedury bowiem będą odpowiednie dla żłobka, a inne dla hoteli. Jednocześnie SOM podlegają ciągłej aktualizacji w zależności od zmieniających się okoliczności i potrzeb danego miejsca.

Celem SOM jest stworzenie bezpiecznego i przyjaznego środowiska w placówkach działających na rzecz dzieci i młodzieży. W tym celu opracowuje się programy obejmujące takie zagadnienia, jak polityka placówki, personel placówki, procedury obowiązujące w placówce oraz monitoring zagrożeń i skuteczności programu.

Konieczne jest określenie zasad bezpiecznych relacji całego personelu placówki z dziećmi – jakie zachowania są niedozwolone w danej organizacji, jakie procedury mają miejsce w przypadku zagrożenia czy też naruszenia dobra małoletniego itd. W tym celu ważne jest zapewnienie pracownikom danej placówki właściwej edukacji na temat ochrony dzieci przed krzywdzeniem i pomocy dzieciom w sytuacji zagrożenia. Z punktu widzenia współczesnej pedagogiki należy zwrócić uwagę na rozpoznawanie symptomów krzywdzenia dzieci, procedur interwencji w przypadku krzywdzenia, odpowiedzialności prawnej pracowników placówki za naruszenie praw małoletnich czy też lekceważenie zagrożeń ich dobrostanu.

Każdy człowiek ma prawo do poszanowania swojej godności, w szczególności dzieci, albowiem w pewnych aspektach są one całkowicie bezbronne. Przemoc i krzywdzenie osób małoletnich są niestety nadal bardzo częste i zdarzają się zarówno w rodzinach, jak i w instytucjach mających pod swoją opieką osoby małoletnie. Zmiany, jakie powinny się dokonywać, powinny mieć na celu przede wszystkim budowanie właściwych relacji społecznych i przyjaznej przestrzeni do rozwoju osób małoletnich.

3. Administracyjnoprawne rozwiązania chroniące małoletnich dokonane tzw. ustawą o ochronie małoletnich

Analizując dokonane przez ustawodawcę zmiany, w pierwszej kolejności należy wskazać na nowelizację przepisów ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2809 ze zm.; dalej jako k.r.o.). Ustawodawca w zakresie przepisów odnoszących się do reprezentacji małoletniego w postępowaniu cywilnym, zamiast obowiązującego terminu „kurator”, wprowadził określenie „reprezentant dziecka”, które – w jego ocenie – oddaje rzeczywiste znaczenie tej instytucji. Ponadto dookreślono obowiązki reprezentanta dziecka, w tym obowiązki względem dziecka, które tym samym zyskuje podmiotowość w postępowaniu i wprowadzono rozwiązania dotyczące zasad przyznawania wynagrodzeń reprezentantowi dziecka i ich wysokości (art. 99–99³ k.r.o.).

Z kolei stosownie do przepisu art. 183 § 1 k.r.o., jeżeli pełnoletnia osoba niepełnosprawna potrzebuje wsparcia w prowadzeniu wszelkich spraw, spraw określonego rodzaju albo załatwieniu określonej sprawy, ustanawia się dla niej kuratora. Zakres obowiązków i uprawnień kuratora określa sąd opiekuńczy. Powyższe zmianie materialnoprawnej odpowiada zmiana dokonana w przepisach proceduralnych dotycząca ustanawiania kuratora dla osoby niepełnosprawnej, o której mowa w art. 600 ustawy z dnia 11 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1568 ze zm.; dalej jako k.p.c.).

Nowelizacja zmienia m.in. przepisy dotyczące wysłuchania dziecka przez sąd, które będzie mogło nastąpić raz w toku postępowania, chyba że dobro dziecka

wymaga ponownego przeprowadzenia tej czynności lub taką potrzebę zgłasza samo dziecko (art. 216¹–216² k.p.c. i 576 § 3 k.p.c.). Rozwiązanie to jest jednak wyłącznie potwierdzeniem stosowanej w postępowaniu cywilnym praktyki związanej z postulatem jednorazowego wysłuchania dziecka. Podkreślić należy, że ustawodawca ograniczył przypadki, w których wysłuchanie może zostać powtórzone do sytuacji, gdy dobro dziecka za tym przemawia lub potrzebę ponownego wysłuchania zgłasza dziecko. Jednocześnie nie sposób nie zauważyć, że długość postępowań sądowych może stwarzać konieczność dokonywania kolejnego wysłuchania – w szczególności w trakcie sprawy może zmienić się sytuacja dziecka; także zmiany rozwojowe małoletniego mogą przemawiać za potrzebą poznania zdania i życzeń dziecka (Cieśliński, 2024, nr boczny 39). W doktrynie postępowania cywilnego wyrażono postulat, aby sąd zawsze przeprowadzał ponowne wysłuchanie, gdy domaga się tego dziecko: „Nawet jeśli takie życzenie okazałoby się nieuzasadnione lub np. było wynikiem nacisku opiekunów, sąd może dojść do takiego przekonania w zasadzie jedynie w wypadku ponownego wysłuchania. W takiej sytuacji nabiera sensu zapis ustawy wskazujący, że ponowne wysłuchanie dziecka przeprowadza, co do zasady ten sam sąd. Sędzia jest bowiem w stanie ocenić, porównując wypowiedzi dziecka z poprzednim wysłuchaniem, jakie mogą przyczyny, że dziecko chce ponownie przedstawić swoje stanowisko w sądzie” (Cieśliński, 2024, nr boczny 39). Ponadto konieczność ponownego wysłuchania małoletniego może powstać przy rozpoznawaniu środków odwoławczych – zdarza się bowiem, że istnieje potrzeba, aby sąd odwoławczy w imię realizacji zasady prawdy materialnej oraz bezpośredniości odbył rozmowę z dzieckiem, a ponadto uzasadnienie dla takiej decyzji może wynikać także z zarzutów, jakie zostały podniesione w środku odwoławczym (Cieśliński, 2024, nr boczny 39).

Ustawa Kamilka dodała także do przepisów procedury karnej instytucję reprezentanta dziecka, omawianą już wcześniej. W postępowaniu karnym, w którym pokrzywdzonym jest dziecko, rodzic nie może pełnić roli jego przedstawiciela ustawowego w sytuacji oskarżenia drugiego z rodziców. Do tej pory w postępowaniu karnym funkcjonował kurator małoletniego, którego z dniem 15 lutego 2024 r. zamieniono na reprezentanta, umocowanego do dokonywania wszelkich czynności związanych ze sprawą, w tym w zakresie postępowania odwoławczego i wykonawczego. Jednocześnie, w celu zapewnienia w procesie karnym niezwłocznego zapewnienia małoletniemu pokrzywdzonemu stosownej reprezentacji, nowelizacją dodano do przepisu art. 51 § 2a ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 37 ze zm.; dalej k.p.k.), który nakłada na sąd, a w postępowaniu przygotowawczym na prokuratora, obowiązek niezwłocznego – nie później niż w terminie 7 dni od dnia zaistnienia okoliczności, o których mowa w art. 98 § 2 k.r.o. (gdy żadne z ro-

dziców nie może reprezentować dziecka) – wystąpienia do sądu opiekuńczego z wnioskiem o wyznaczenie reprezentanta dziecka, o którym mowa w art. 99 § 1 k.r.o., a więc w odniesieniu do dziecka, które co prawda pozostaje pod władzą rodzicielską, ale żadne z rodziców nie może go reprezentować.

Genezą zmian w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 911; dalej też: k.k.w.)³ – była konieczność zagwarantowania osobom pokrzywdzonym przestępstwami o ciężkim charakterze oraz osobom małoletnim prawa do uzyskania informacji w sytuacji, gdy skazany sprawca popełniono na ich szkodę przestępstwa, odbywający karę pozbawienia wolności, ma zostać zwolniony. Tym samym wprowadzona zmiana pozwala uniknąć zaskakiwania osób pokrzywdzonych ewentualną obecnością sprawcy i wzmacnia ich poziom bezpieczeństwa. „Dotychczasowe przepisy k.k.w. przyznawały pokrzywdzonemu prawo do informowania, na jego wniosek, o wszelkich sytuacjach związanych z opuszczeniem przez skazanego zakładu karnego, czy to mających charakter tymczasowy, czy stały, a także o ucieczce skazanego z zakładu karnego. W ocenie ustawodawcy jednak rozwiązanie to nie gwarantowało pokrzywdzonym przez najcięższe przestępstwa właściwego poziomu bezpieczeństwa. Przy braku inicjatywy z ich strony – wynikającym z różnych względów, w tym złego stanu emocjonalnego czy chęci zapomnienia o traumatycznej przeszłości – osoby te mogły nie posiadać wiedzy o sytuacji skazanego, w konsekwencji czego mogły zostać zaskoczone powrotem sprawcy na wolność” (Wrembel, 2024).

Zmiana w ustawie z 27 lipca 2021 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnym (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 334; dalej p.u.s.p.) – polegała na wskazaniu obligatoryjnego zestawu szkoleń, koniecznych do odbycia przez sędziów orzekających w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Projektodawca stanął na stanowisku, iż odpowiedzialność, jaka ciąży na sędziach rodzinnych, implikuje niezbędność ich właściwego przygotowania i stałego podnoszenia kwalifikacji, także w dziedzinach pozaprawnych. Stosownie do przepisu art. 82a § 3b p.u.s.p. „sędzia orzekający w sprawach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich powinien uczestniczyć, co cztery lata, w szkoleniu i doskonaleniu zawodowym, w wymiarze co najmniej 10 godzin, organizowanym przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury lub jednostkę podległą Ministrowi Sprawiedliwości albo przez niego nadzorowaną, w celu uzupełnienia specjalistycznej wiedzy i umiejętności zawodowych z zakresu prowadzenia czynności z osobami, które nie ukończyły 18 lat, rozpoznawania symptomów krzywdzenia dziecka i zabezpieczenia interesu dziecka w sytuacji sporu między rodzicami albo opiekunami”.

³ Zob. art. 4 ustawy o ochronie małoletnich.

Z kolei zmiana wyposażająca służby socjalne w narzędzie – kwestionariusz oceny ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia dziecka – ma za zadanie usprawnienie procedowania służb przy stosowaniu art. 12a Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 424). W opinii projektodawcy opracowanie kwestionariusza – narzędzia służącego prawidłowej diagnozie stanu i sytuacji dziecka, a przez to oszacowaniu ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia stanowi duże ułatwienie dla służb przy podejmowaniu interwencji. Przygotowany we współpracy z prawnikami, psychologami, lekarzami kwestionariusz zostanie skonstruowany jako zbiór pytań o stan małoletniego (higieny, stan emocjonalny, ewentualnie stan zdrowia) w momencie interwencji. Do określonego obrazu stanu małoletniego, objawów lub symptomów charakterystycznych dla krzywdzenia zostanie przypisana sugerowana decyzja. Oczywiście, nic nie stoi na przeszkodzie, aby służby mogły czynić ustalenia dodatkowe. Pracownicy socjalni nie zostaną również pozbawieni samodzielności w podejmowaniu decyzji, ma to być narzędzie wspomagające ich przy dokonywaniu oceny sytuacji. Według projektodawcy zapewnia to jednakowy standard ochrony małoletnim w skali kraju i porównywalny poziom podejmowanych interwencji, niezależnie od tego, czy podejmują je osoby z dużym czy mniejszym doświadczeniem. Korzystanie z kwestionariusza pozwoli także na obniżenie obaw służb co do podjęcia błędnej decyzji, a w konsekwencji obaw przed ewentualną odpowiedzialnością dyscyplinarną. Warto dodać, że korzystanie z narzędzi pozwalających na ocenę ryzyka jest pozytywnie oceniane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. W sprawie Kurt przeciwko Austrii Trybunał stwierdził: „Kompleksowość w kontekście oceny ryzyka jest elementem, który powinien charakteryzować każde oficjalne dochodzenie, i jest równie istotna w sprawach dotyczących przemocy domowej. Trybunał uważa, że chociaż osąd dobrze wyszkolonych funkcjonariuszy organów ścigania ma zasadnicze znaczenie w każdej sprawie, to wykorzystanie standardowych list kontrolnych, które wskazują konkretne czynniki ryzyka i zostały opracowane na podstawie rzetelnych badań kryminologicznych oraz najlepszych praktyk w sprawach dotyczących przemocy domowej, może wpłynąć na kompleksowość oceny ryzyka dokonywanej przez władze” (skarga numer nr 62903/15, § 171). Rozważania Trybunału były formułowane w kontekście organów ścigania, niemniej, mając na uwadze, że są to służby interweniujące, chroniące przed zagrożeniem dla życia lub zdrowia, według projektodawcy *per analogiam* można je odnieść do procedury przewidzianej w art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a prowadzanej przez pracownika socjalnego wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem, ratownikiem medycznym lub pielęgniarką. Należy jeszcze raz wskazać, iż kwestionariusz oceny ryzyka jest narzędziem przydatnym i sprawdzonym, czego namacalnym

dowodem są wyniki stosowania przy jego użyciu nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia (Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, druk 3309 z 12.05.2023 r., Sejm IX kadencji).

Najistotniejszą zmianą wydaje się nowelizacja Ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 560), która przewiduje rozszerzenie jej przedmiotu na „ochronę małoletnich” i ma na celu, jak wskazuje jej nowy tytuł, kompleksową dbałość o bezpieczeństwo osób poniżej 18. roku życia. Zmiana polega, w pierwszej kolejności, na wprowadzeniu, oprócz szczególnych środków ochrony przed przestępczością seksualną, dodatkowo katalogu szczególnych środków ochrony małoletnich. Te nowe środki to: ocena ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej na szkodę osoby małoletniej; polityka ochrony małoletnich; analiza zdarzeń, w wyniku których małoletni na skutek działania rodzica bądź opiekuna prawnego lub faktycznego poniósł śmierć lub doznał ciężkich obrażeń ciała; kontrola wykonywania obowiązków. Ponadto nowelizacja wprowadza ustawową podstawę prawną dla krajowego planu przeciwdziałania przemocy oraz krajowego planu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę osób małoletnich. Nadanie rangi ustawowej tym narzędziom pozwala na skuteczne zaangażowanie w system poszczególnych podmiotów, a tym samym wzmacnia nadzór nad wykonywaniem przez nie nałożonych obowiązków (Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, druk 3309 z 12.05.2023 r., Sejm IX kadencji).

Od dnia 15 lutego 2024 r. zmianie uległy przepisy dotyczące obowiązku przedstawiania przyszłemu pracodawcy lub przyszłemu organizatorowi przed dopuszczeniem osoby do działalności związanej z: wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem, świadczeniem porad psychologicznych, rozwojem duchowym, uprawianiem sportu lub realizacją innych zainteresowań przez małoletnich lub opieką nad nimi przez przyszłych pracowników lub osoby mające być dopuszczone do ww. działalności zaświadczeń o niekaralności za określone typy przestępstw. Zgodnie z art. 21 ust. 3 Ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich ustawodawca wskazuje, że informacja z Krajowego Rejestru Karnego przedkładana będzie w zakresie przestępstw określonych w rozdziale XIX i XXV Kodeksu karnego (w tym przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności), w art. 189a i art. 207 Kodeksu karnego oraz w Ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1939), lub za odpowiadające tym przestępstwom czyny zabronione określone w przepisach

prawa obcego. Jeżeli prawo innego państwa nie przewiduje wydawania informacji do celów działalności zawodowej lub wolontariackiej związanej z kontaktami z dziećmi, przedkłada się informację z rejestru karnego tego państwa. W przypadku zaś, gdy prawo państwa, z którego ma być przedłożona informacja, nie przewiduje jej sporządzenia lub w danym państwie nie prowadzi się rejestru karnego, osoba składa pracodawcy lub innemu organizatorowi oświadczenie o tym fakcie wraz z oświadczeniem, że nie była prawomocnie skazana w tym państwie za czyny zabronione odpowiadające przestępstwom określonym w rozdziale XIX i XXV Kodeksu karnego, w art. 189a i art. 207 Kodeksu karnego oraz w Ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii oraz nie wydano wobec niej innego orzeczenia, w którym stwierdzono, iż dopuściła się takich czynów zabronionych, oraz że nie ma obowiązku wynikającego z orzeczenia sądu, innego uprawnionego organu lub ustawy stosowania się do zakazu zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem, świadczeniem porad psychologicznych, rozwojem duchowym, uprawianiem sportu lub realizacją innych zainteresowań przez małoletnich, lub z opieką nad nimi. Oświadczenia, o których mowa powyżej, składane są pod rygorem odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia. Składający oświadczenie jest obowiązany do zawarcia w nim klauzuli następującej treści: „Jestem świadomy odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia”. Klauzula ta zastępuje pouczenie organu o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia (Baranowska, 2024).

Należy zauważyć, że wymóg niekaralności (o różnym zakresie) zawarty był już wcześniej w wielu przepisach prawnych regulujących wykonywanie zawodów związanych z opieką i edukacją dzieci, m.in.:

- a) art. 92p ust. 1 pkt 1 Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz.U. 2025 r., poz. 881) stanowi, że kierownik wypoczynku dla dzieci i młodzieży w celach rekreacyjnych lub regeneracji sił fizycznych i psychicznych, połączony ze szkoleniem lub pogłębianiem wiedzy, rozwijaniem zainteresowań, uzdolnień lub kompetencji społecznych dzieci i młodzieży, trwający nieprzerwanie co najmniej 2 dni, w czasie ferii letnich i zimowych oraz wiosennej i zimowej przerwy świątecznej, w kraju lub za granicą, w szczególności w formie kolonii, półkolonii, zimowiska, obozu i biwaku, nie może być karany za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przestępstwo przeciwko rodzinie i opiece, z wyjątkiem przestępstwa niealimentacji, przestępstwo narkotykowe, jak też nie może być osobą, wobec której orzeczono zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowywaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi lub zakazu przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,

kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu;

- b) art. 26 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 984), zgodnie z którym stosunek pracy nauczyciela wygasa z mocy prawa m.in. w razie prawomocnego skazania za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe albo prawomocnego zastosowania środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych albo prawa wykonywania zawodu (zgodnie z art. 1 ust. 1, Kartę stosuje się do publicznych przedszkoli, szkół i placówek doskonalenia zawodowego nauczycieli, zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich i publicznych kolegiów pracowników służb społecznych);
- c) art. 10 ust. 5 pkt 3 i 4 Karty Nauczyciela, zgodnie z którym stosunek pracy z nauczycielem mianowanym i z nauczycielem dyplomowanym nawiązuje się na podstawie mianowania, jeżeli nie toczy się przeciwko niemu postępowanie karne w sprawie o umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub postępowanie dyscyplinarne oraz nie był skazany prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe;
- d) art. 18 Ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 338), zgodnie z którym dyrektorem żłobka, osobą kierującą pracą klubu dziecięcego oraz osobą prowadzącą żłobek lub klub, opiekunem, pielęgniarką, położną oraz wolontariuszem w żłobku lub klubie dziecięcym może być osoba, która nie została skazana prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne; nadto, zgodnie z art. 39 ust. 1 pkt 4 tej ustawy, dziennym opiekunem może być osoba, która nie figuruje w bazie danych Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym z dostępem ograniczonym i nie została skazana prawomocnym wyrokiem za inne przestępstwo umyślne.

Podmiotem uprawnionym do dokonywania czynności kontrolnych w zakresie wyżej opisanych obowiązków jest wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta oraz marszałek województwa zgodnie z właściwością rzeczową i miejscową tych organów. Do wykonywania funkcji kontrolnych mogą upoważnić pracowników podległych im urzędów marszałkowskich, powiatowych, miejskich lub gminnych lub funkcjonariuszy straży gminnych.

Czynności kontrolne może sprawować także organ prowadzący jednostkę systemu oświaty, o której mowa w art. 2 pkt 1–8 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 737 ze zm.)⁴, lub organ sprawujący nadzór pedagogiczny nad taką jednostką, organ zarządzający lub nadzorujący inną placówkę lub prowadzenie działalności związanej z wychowaniem,

⁴ To znaczy wszystkich z wyjątkiem placówek doskonalenia nauczycieli, bibliotek pedagogicznych i kolegiów pracowników służb społecznych.

edukacją, wypoczynkiem, leczeniem, świadczeniem porad psychologicznych, rozwojem duchowym, uprawianiem sportu lub realizacją innych zainteresowań przez małoletnich, lub z opieką nad nimi.

Kontrolujący w ramach kontroli jest uprawniony do:

- 1) wstępu wraz z niezbędnym sprzętem na teren kontrolowanego podmiotu w godzinach od 8.00 do 18.00;
- 2) żądania pisemnych lub ustnych informacji niezbędnych dla przeprowadzenia kontroli;
- 3) żądania okazania dokumentów i udostępnienia wszelkich danych mających związek z zakresem kontroli.

Z czynności kontrolnych kontrolujący sporządza protokół, którego jeden egzemplarz doręcza kierownikowi kontrolowanego podmiotu lub kontrolowanej osobie fizycznej wraz z zaleceniami pokontrolnymi.

Jeżeli w wyniku kontroli zostanie stwierdzone naruszenie przez kontrolowany podmiot przepisów lub występuje uzasadnione podejrzenie, że takie naruszenie mogło nastąpić, niezależnie od przekazania zaleceń podmiotowi kontrolowanemu, wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta, marszałek województwa lub pozostałe wskazane. podmioty uprawnione do kontroli niezwłocznie powiadamiają Policję lub prokuratora (Baranowska, 2024).

„Podmiotem uprawnionym do kontroli jest również Państwowa Inspekcja Pracy. W zakresie swojej właściwości jest uprawniona do kontroli wykonywania przez pracodawcę obowiązku uzyskania informacji, czy dane osoby (osoby, z którymi ma być nawiązany stosunek pracy lub które mają być dopuszczone do działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem, świadczeniem porad psychologicznych, rozwojem duchowym, uprawianiem sportu lub realizacją innych zainteresowań przez małoletnich, lub z opieką nad nimi) są zamieszczone w Rejestrze z dostępem ograniczonym lub w Rejestrze osób, w stosunku do których Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze. W razie stwierdzenia naruszenia wykonywania przez pracodawcę ww. obowiązku Państwowa Inspekcja Pracy niezwłocznie powiadamia o tym Policję lub prokuratora” (Baranowska, 2024).

Kontroli może dokonywać także Prezes Narodowego Funduszu Zdrowia w zakresie swojej właściwości. W razie stwierdzenia naruszenia wykonywania przez pracodawcę lub organizatora działalności ww. obowiązku pracownicy Narodowego Funduszu Zdrowia przeprowadzający kontrolę niezwłocznie powiadamiają o tym Policję lub prokuratora (Baranowska, 2024).

Ustawa Lex Kamilek wprowadziła także obowiązek wprowadzenia standardów ochrony małoletnich (art. 22b Ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich).

Powyższe zobowiązane są wprowadzić: 1) organ zarządzający jednostką systemu oświaty, o której mowa w art. 2 pkt 1–8 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, oraz inną placówką oświatową, opiekuńczą, wychowawczą, resocjalizacyjną, religijną, artystyczną, medyczną, rekreacyjną, sportową lub związaną z rozwijaniem zainteresowań, do której uczęszczają albo w której przebywają lub mogą przebywać małoletni; 2) organizator działalności oświatowej, opiekuńczej, wychowawczej, resocjalizacyjnej, religijnej, artystycznej, medycznej, rekreacyjnej, sportowej lub związanej z rozwijaniem zainteresowań przez małoletnich.

W standardach, w sposób dostosowany do charakteru i rodzaju placówki lub działalności, określa się w szczególności:

- 1) zasady zapewniające bezpieczne relacje między małoletnim a personelem placówki lub organizatora, a w szczególności zachowania niedozwolone wobec małoletnich;
- 2) zasady i procedurę podejmowania interwencji w sytuacji podejrzenia krzywdzenia lub posiadania informacji o krzywdzeniu małoletniego;
- 3) procedury i osoby odpowiedzialne za składanie zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego, zawiadamianie sądu opiekuńczego oraz w przypadku instytucji, które posiadają takie uprawnienia, osoby odpowiedzialne za wszczynanie procedury „Niebieskiej Karty”;
- 4) zasady przeglądu i aktualizacji standardów;
- 5) zakres kompetencji osoby odpowiedzialnej za przygotowanie personelu placówki lub organizatora do stosowania standardów, zasady przygotowania tego personelu do ich stosowania oraz sposób dokumentowania tej czynności;
- 6) zasady i sposób udostępniania rodzicom albo opiekunom prawnym lub faktycznym oraz małoletnim standardów do zaznajomienia się z nimi i ich stosowania;
- 7) osoby odpowiedzialne za przyjmowanie zgłoszeń o zdarzeniach zagrażających małoletniemu i udzielenie mu wsparcia;
- 8) sposób dokumentowania i zasady przechowywania ujawnionych lub zgłoszonych incydentów lub zdarzeń zagrażających dobru małoletniego.

Zgodnie z art. 22b ust. 2 ustawy w standardach wprowadzanych w placówce lub miejscu prowadzonej działalności, o których mowa w art. 22b, należy określić także:

- 1) wymogi dotyczące bezpiecznych relacji między małoletnimi, a w szczególności zachowania niedozwolone;
- 2) zasady korzystania z urządzeń elektronicznych z dostępem do sieci Internet;
- 3) procedury ochrony dzieci przed treściami szkodliwymi i zagrożeniami w sieci Internet oraz utrwalonymi w innej formie;
- 4) zasady ustalania planu wsparcia małoletniego po ujawnieniu krzywdzenia.

Obowiązek wprowadzenia standardów mają także podmioty świadczące usługi hotelarskie oraz turystyczne, a także prowadzące inne miejsca zakwaterowania zbiorowego w zakresie niezbędnym do zapewnienia ochrony małoletnich. Standardy, w sposób dostosowany do charakteru i rodzaju prowadzonych usług, określają w szczególności: 1) zasady zapewniające bezpieczne relacje między personelem podmiotu a małoletnim, a w szczególności zachowania niedozwolone wobec małoletnich; 2) zasady i procedury identyfikacji małoletniego przebywającego w obiekcie hotelarskim i jego relacji w stosunku do osoby dorosłej, z którą przebywa w tym obiekcie; 3) zasady i procedury reagowania w przypadku uzasadnionego przypuszczenia, że dobro małoletniego znajdującego się na terenie obiektu hotelarskiego lub korzystającego z usług turystycznych jest zagrożone; 4) procedury i osoby odpowiedzialne za składanie zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego oraz zawiadamianie sądu opiekuńczego; 5) zakres kompetencji osoby odpowiedzialnej za przygotowanie personelu podmiotu do stosowania standardów, zasady przygotowania tego personelu do ich stosowania oraz sposób dokumentowania tej czynności. W standardach uwzględnia się sytuację dzieci niepełnosprawnych oraz dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Ustawodawca wskazał, iż standardy sporządza się, mając na względzie konieczność ich zrozumienia przez osoby małoletnie. Ponadto podmioty, o których mowa w art. 22b oraz w ust. 3 ustawy, mają obowiązek co najmniej raz na dwa lata dokonywać oceny standardów w celu zapewnienia ich dostosowania do aktualnych potrzeb oraz zgodności z obowiązującymi przepisami. Wnioski z przeprowadzonej oceny należy pisemnie udokumentować.

Podmioty zobowiązane do wprowadzenia standardów udostępniają standardy na swojej stronie internetowej oraz wywieszają w widocznym miejscu w swoim lokalu, w wersji pełnej oraz skróconej, przeznaczonej dla małoletnich. Wersja skrócona zawiera informacje istotne dla małoletnich.

Podstawowym celem ustawodawcy było wzmocnienie ochrony małoletnich, w tym także podniesienie poziomu systemowej ochrony przed skrzywdzeniem. Ustawodawca uznał, że aby ten cel mógł zostać zrealizowany, wszystkie podmioty pracujące z dziećmi muszą posiadać ustalone procedury ochrony małoletnich przed krzywdzeniem. Przeciwdziałanie krzywdzeniu dzieci wymaga przedsięwzięcia środków o charakterze profilaktycznym, jak też interwencyjnym ukierunkowanym na zawiadomienie właściwych organów oraz natychmiastową pomoc dzieciom, które doświadczy krzywdzenia ich niekrzywdzącym bliskim. W ocenie ustawodawcy niezwykle istotne jest to, że wymienione działania muszą znajdować odzwierciedlenie w procedurach, które tylko w ten sposób spełnią cel przyświecający ich wprowadzeniu. Stąd też ustawodawca w art. 22c ustawy wskazał niezbędne elementy standardów.

5. Podsumowanie

Przedstawiona w rozdziale analiza wskazuje, iż wprowadzone rozwiązania, opierające się na pedagogicznych podstawach, wprowadziły szereg rozwiązań administracyjnoprawnych w zakresie ochrony małoletnich. Jak bowiem wskazuje Rzecznik Praw Dziecka, „ta ustawa zmienia paradygmat myślenia o przemoc w Polsce. Nie tylko mówi, jak reagować, kiedy do przemoc doszło, ale przede wszystkim nakazuje wyciągać wnioski i przeciwdziałać krzywdzeniu dzieci. Ta ustawa to hołd dla Kamilka i innych dzieci, które są bądź były krzywdzone w dzieciństwie. Dodatkowo ustala długo wyczekiwane standardy ochrony małoletnich przed przemocą, które będą obowiązywać we wszystkich placówkach zajmujących się dziećmi. Te przepisy są po to, by wszyscy wiedzieli, kiedy trzeba reagować i jak należy zareagować, gdy widzimy czy podejrzewamy, że dziecku dzieje się krzywda” (Rzecznik Praw Dziecka, 2024).

W opinii Naczelnej Rady Adwokackiej „zmiany prawa stanowią odpowiedź na oczekiwania społeczne (...)”, a „zmiana aktualnie obowiązujących przepisów jest (...) niezwykle pożądana, zważywszy na to, że dotychczas istniejące mechanizmy (...) okazują się niewystarczające” (Opinia Instytutu Legislacji i Prac Parlamentarnych Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 29 maja 2023 roku, sygn. NRA.12-SM-1.104.2023, s. 2).

Niemniej dostrzec należy, że zmiany wprowadzone ustawą Lex Kamilek, zawierają szereg wad, stąd też w celu zwiększenia efektywności owej regulacji należałoby zastanowić się nad wprowadzeniem dalej idących zmian⁵. Jak bowiem słusznie wskazano w piśmiennictwie: „Mając na względzie spełnianie wymogów techniki prawodawczej, należy zastanowić się także nad uchwaleniem nowej, kompleksowej regulacji. Omawiana nowelizacja poprzez dodanie czterech nowych rozdziałów spowodowała znaczące zwiększenie zakresu regulacji. Racjonalny prawodawca powinien zatem unikać sytuacji, w których tworzona jest nowa jednostka redakcyjna z literą “X” (np. art. 22x). Utrudnia to prawidłowe stosowanie prawa przez właściwe organy oraz zakłóca domniemanie znajomości prawa (*ignorantia iuris nocet*)” (Truszkowski i Warston, 2024, s. 232).

Bibliografia

Baranowska, I. (2024) Obowiązki pracodawców dotyczące weryfikacji niekaralności osób zatrudnianych do pracy z dziećmi. *Lex/el*. Pobrano 21 listopada 2024 z <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/komentarze-praktyczne/obowiazki-pracodawcow-dotyczace-weryfikacji-470239021>

⁵ Szeroko na ten temat: (Truszkowski i Warston, 2024, s. 223–234).

- Cieśliński, M. (2024). Komentarz do art. 216¹. W: A. Ołaś (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. C.H. Beck (Legalis).
- Garbarino, J. (2011). Nie każde złe traktowanie jest krzywdzeniem psychicznym. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 10(4), 9–17.
- Horna-Cieślak, M. (2024, 15 lutego). Ustawa Kamilka weszła w życie. To zobowiązanie dla dorosłych do lepszej ochrony dzieci. *Biuro Rzecznika Praw Dziecka*. Pobrano 21 listopada 2024 z <https://brpd.gov.pl/2024/02/15/ustawa-kamilka-weszla-w-zycie-to-zobowiazanie-dla-doroslych-do-lepszej-ochrony-dzieci/>
- Iwaniec, D. (2012). Emocjonalne krzywdzenie dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 11(2), 29–47.
- Masłowska, P. (2024). Standardy ochrony małoletnich w podmiocie wykonującym działalność leczniczą. *Lex/el*. Pobrano 21 listopada 2024 z <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/komentarze-praktyczne/standardy-ochrony-maloletnich-w-podmiocie-wykonujacym-470239593>
- Rzecznik Praw Dziecka. (2024, 15 lutego). *Ustawa Kamilka weszła w życie. To zobowiązanie dla dorosłych do lepszej ochrony dzieci*. Pobrano 21 listopada 2024 r. <https://brpd.gov.pl/2024/02/15/ustawa-kamilka-weszla-w-zycie-to-zobowiazanie-dla-doroslych-do-lepszej-ochrony-dzieci/>
- Truszkowski, M., i Warston, A. (2024). Standardy ochrony małoletnich w świetle ustawy z 28 lipca 2023 roku - ocena wybranych regulacji i uwagi de lege ferenda (część 1). *Roczniki Administracji i Prawa*, XXIV(1), 223–234.
- Wrembel, K. (2024, 22 lutego). *Ustawa Kamilka” cz. II – zmiany w KPK, KKW i ustawie o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich*. Kancelaria Sowiśło Topolewski. Pobrano 21 listopada 2024 z <https://sowislo.com.pl/ustawa-kamilka-cz-ii-zmiany-w-kpk-kkw-i-ustawie-o-przeciwdzialaniu-zagrozeniom-przestepczoscia-na-tle-seksualnym-i-ochronie-maloletnich/>

Akty prawne

- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2809 ze zm.)
- Ustawa z dnia 11 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1568 ze zm.)
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 984)
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 881)
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 383)
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 911)

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 37 ze zm.)
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1939)
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 424)
- Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 338)
- Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 560)
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 737 ze zm.)
- Ustawa z 27 lipca 2021 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnym (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 334)
- Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1606)

Orzecznictwo

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 15 czerwca 2021 r. w sprawie *Kurt przeciwko Austrii*, skarga nr 62903/15

Dokumenty urzędowe

- Opinia Instytutu Legislacji i Prac Parlamentarnych Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 29 maja 2023 roku, sygn. NRA.12-SM-1.104.2023
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, druk 3309 z 12.05.2023 r., Sejm IX kadencji. Pobrano 21 listopada 2024 z <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=3309>